

Plantera nytt med moderna metoder och sjukdomsresistenta sorter! Det är vad alla rådgivare rekommenderar den som vill börja odla äpplen ekologiskt.

Nu finns de första erfarenheterna från odlare som följt råden. Håller rådgivarnas idéer i praktiken? Går det att få ekonomi i en nyanlagd äppelodling som kostat kanske 300 000 kronor per hektar i investeringskostnad?

Svaret verkar vara ja. Ekologiskt Lantbruk hängde med på en studieresa till några nyplanterade odlingar i Skåne och Blekinge och möttes genomgående av glada miner. Både kvalitet och skördenivåer ser bra ut, och flera av odlarna planerar redan för utökning.

DE NYA ÄPPEL-PROFFSEN

Pionjärerna på ekologisk äppelodling är nykomlingar som startat med hjälp av rådgivning och nya sorter.

PETER EINARSSON | text & foto

DE FÖRETAG vi besökte är ganska olika, men en sak har de gemensamt: ingen har haft äppelodling tidigare. Det är inte etablerade konventionella äppelodlare som lägger om, utan nykomlingar i branschen som kör ekologiskt från första början.

De allra första pionjärerna var Jenny och Jörgen Nilsson på Dammstorps handelsträdgård, som planterade sina ekoäpplen redan 2004. Deras företag ligger alldeles i utkanten av Malmö, med ett industriområde som närmsta granne, och huvudverksamheten är IP-certifierad växthusodling av blommor. Äpplena kom in som komplement på ett hektar åkermark i anslutning till växthusen.

Äppelriket avgjorde

Att odlingen blev ekologisk berodde på Äppelriket, den ekonomiska för-

eningen i Kivik som säljer de flesta äpplena i Sydsverige. De tyckte att Dammstorps areal var för liten för att starta en konventionell äppelodling. Men om det blev ekologiskt skulle de vara välkomna som medlemmar.

– Så inte nog med att vi skulle lära oss odla äpplen, säger Jenny, vi skulle samtidigt lära oss eko också.

Det gick dock så bra att de nu gärna vill utöka. De förhandlar med Malmö kommun om att arrendera en markbit i närheten som redan är KRAV-godkänd men idag ligger i träda. Kommunen är också mycket intresserad av att köpa äpplen till sina skolor och även av besöksverksamhet för skolbarnen. Haken är bara att Jenny och Jörgen behöver ett arrendeavtal som räcker hela odlingens livslängd – omkring 20 år. Kommunens bud är för närvarande två år.

För Anders och Ann-Louise

Månsson i Skåne Tranås var det ekologiska däremot ingen nyhet. De började lägga om sin gård Helenelust 2002. Det är ett traditionellt skånskt lantbruk med 55 hektar växtodling och tidigare även smågrisproduktion. Idag finns istället en mindre fårbesättning som förutom kött även levererar ullen till Ann-Louises hantverksföretag Tovade Ting.

Två hektar äpplen planterades 2007 och förra året stod Månssons tillsammans med Dammstorp för nästan alla de ekologiska äpplen som såldes genom Äppelriket. Alla prima äpplen går dit. De sekunda legopressas hos Kivikås musteri och säljs under det egna gårdsnamnet.

Kompletterar grönsaker

Kalle och Märta Johansson har en gård i Ramdala öster om Karlskrona som är helt inriktad på grönsaksodling. Den lades om till ekologisk drift

Jenny och Jörgen Nilsson, Dammstorps handelsträdgård, planterade sina ekoäpplen 2004. Äpplena kom in som komplement på 1 ha åkermark i anslutning till växthusen.

Anders och Ann-Louise Månsson började lägga om sin gård Helenelust, ett traditionellt skånskt lantbruk på 55 hektar, redan 2002. Två hektar äpplen planterades 2007

Bengt Åkessons helt nyplanterade odling ser man tydligt hur uppbindningssystemet är konstruerat. Grova stolpar på sex meters avstånd med en ståltråd i toppen och en på drygt en meters höjd. Varje träd stöds av en bambupinne som är fäst i ståltrådarna, men inte behöver gå ända ned till mark. Droppbevattningsslang hänger i den nedre ståltråden.

redan på 90-talet av Märta's far, Anders Andersson. Arealen är cirka 40 hektar, varav 30 används till grönsaksodling. Mycket är kontraktso­dling, framförallt av morötter, men en växande del säljs via ett eget lådsystem under namnet GrönsakerDirekt.

Våren 2009 planterade Kalle och Märta 1,5 hektar med huvudsakligen äpplen, men även några rader päron och en liten hörna med björnbär. Viktigaste drivkraften är att kunna leverera egen frukt i de prenummerade lådorna. Men de ser också fruktodlingen som ett bra sätt att ut-

nyttja den del av gårdens areal som inte lämpar sig för grönsaker. Den nu planterade odlingen ligger på en före detta betesmark, som röjts med rätt stor arbetsinsats. Ytterligare ett par hektar, där det tidigare legat en körsbärsodling, har redan röjts med sikte på utökning.

– Det skulle vara minst lika dyrt att köpa till mark från grannen, säger Kalle. Markpriserna är höga här.

Den frukt som inte går åt i den egna försäljningen planerar de att sälja genom Äppelriket. Dessutom har de börjat bygga ett eget musteri där andrasorteringen ska förädlas.

Det ska även göras morotsjuice av bortsorterade morötter.

Kiviks musteri störst

Den överlägset största nyplanteringen av ekologiska äpplen finns dock inte hos någon enskild lantbrukare, utan hos Kiviks Musteri, som för första gången i företagets historia startat en odling som är helt inriktad på att producera industriråvara. Sortvalet är gjort för att ge en bra smakblandning och odlingen är planerad med större träd och större avstånd än normalt för att möjliggöra hög produktion och helt eller delvis mekaniserad skörd. De drygt 6 hektaren planterades konventionellt 2006 men blir KRAV-godkända från 2011. Därtill har en av huvudägarna, Bengt Åkesson, nu i år planterat 4 hektar ekologiska äpplen på sin egen gård strax norr om Kivik.

Jag frågar Bengt om han känner historiens vingslag. Hans farfarsfar, Henric Åkesson, var ju inte bara grundare av musteriet utan även av Sveriges första kommersiella äppelplantering i slutet av 1800-talet. Men Bengt vill hellre prata om ekosatsningen som en del i företagets miljöprofilering.

– Det började med att vi ville ha fram råvara till en svensk ekologisk äppeljuice, och det fanns helt enkelt

Kalle och Märta Johansson i Ramdala öster om Karlskrona har 30 hektar grönsaksodling, omlagd till ekologisk drift redan på 90-talet av Märta's far. Äpplen planterades på 1,5 hektar våren 2009 och mer är på gång.

► de nya äppel-proffsen

inte att få tag i. Efterhand har planeringen ändrats lite, så idag tänker vi oss att även producera en del konsumtionsfrukt.

Rådgivare nyckelperson

En nyckelperson som är inblandad i nästan alla ekologiska nyplanteringar är Henrik Stridh. Han jobbar både som odlingsansvarig hos Kiviks Musteri och som rådgivare på Äppelriket. En kombination av praktik och teori som han trivs mycket bra med och gärna vill behålla, trots att Äppelriket gärna skulle se honom som rådgivare på heltid.

– Våldigt värdefullt att inte tappa kontakten med den praktiska verksamheten, säger Henrik. Det händer så mycket nytt hela tiden som jag vill prova själv.

Äppelriket erbjuder kostnadsfri rådgivning åt sina medlemmar i den utsträckning de behöver. Det betyder att Henrik ägnar förhållandevis stor del av sin tid åt odlare i den rådgivningsintensiva etableringsfasen – inte minst åt dem som anlägger ekologiskt.

Etableringen likadan

När det gäller etableringen skiljer det mycket lite mellan en ekologisk och en konventionell äppelodling. Man sätter 2 500–3 000 träd per hektar i ett uppbindningssystem med stolpar och järntråd. Droppbevattning hängs i uppbindningen.

Träden är idag nästan uteslutande så kallade knipträd, en vidareutveckling av de spensliga spindelträden. De har en första våning med 5–6 relativt kraftiga ”ramgrenar” på unge-

Henrik Stridh, rådgivare på Äppelriket, hårdbeskar ett nyplanterat sträd inför en skräckslagen publik.

fär en meters höjd, som vilar på de nedersta uppbindningstrådarna. Över dem finns en central stam och från den släpps bara korta, klena fruktgrenar ut. Alla skott som inte har blomknopp i toppen skärs bort.

Trädet avslutas i höjd med översta järntråden på 2,5–3,5 meters höjd – högre ju längre avståndet är mellan trädraderna.

Den här beskärningsmodellen innebär att den vegetativa tillväxten

Vallväxter

Gröngödsling

BESTÄLL VÅRA KATALOGER

Mogatan 6, 254 64 Helsingborg,
Tel 042-250 450 • Fax 042-250 460
info@olssonsfro.se
www.olssonsfro.se

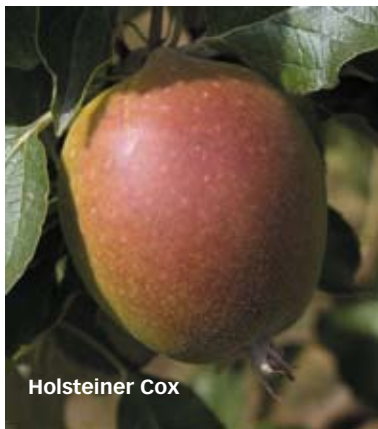
Fånggrödor

Santana

Rubinola

Holsteiner Cox

kan styras huvudsakligen till ramgrenarna, medan resten av trädet lägger sin energi på att producera fruktved och frukt. Oftast används också rotbeskärning för att begränsa den vegetativa växten.

Äppelskorv styr sortvalet

Växtskyddet däremot ser helt annorlunda ut i den ekologiska odlingen.

Det börjar med sortvalet, som till stor del styrs av känsligheten för svampsjukdomen äppelskorv. Eftersom det inte finns några riktigt bra ekologiska bekämpningsmetoder mot skorv, måste man välja sorter med resistens eller åtminstone låg mottaglighet för skorvinfektion. Det innebär att de flesta av de vanliga handelssorterna inte går att odla ekologiskt.

De flesta ekologiska nyplanteringar sker nu med Rubinola och Santana, två sorter från 1980-talet som har den så kallade Vf-resistensen mot skorv – en resistensgen från ett ostasiatiskt prydnadsäpple som kallas rosenapel (*Malus floribunda*). Även den helt nya svenska sorten Frida – en förädling från Balsgård som Äppelriket köpt ensamrätten till – har samma gen och provas nu i ekologisk odling.

Men Vf-resistensen är ingen universallösning. Redan för mer än 10 år sedan kom de första rapporterna nedifrån Europa om Vf-sorter som börjat förlora motståndskraften mot vissa skorvraser, och idag finns de raserna även i Sverige. Jenny och Jörgen på Dammstorp kan bekräfta att de hittat början till skorvangrepp på sina Santana i år.

Kanske kan det bli så att vinnarna i det långa loppet istället blir sorter med så kallad fältresistens – alltså en motståndskraft som inte sitter i en enda gen och oftast inte är lika stark, men i gengäld svårare för skorvraser att bryta igenom.

Av de vanliga svenska sorterna är det bara Aroma som har en så bra fältresistens att den används i ekologiska nyplanteringar. Men det finns rätt många andra äldre sorter som har jämförbar motståndskraft. I de nya odlingarna hos Kiviks Musteri har man till exempel planterat rätt mycket av Holsteiner Cox, en nordtysk sort från 1920-talet med klassiska Cox's Orange som en av föräldrarna. Den har fungerat bra i ekologisk odling i både Tyskland och Danmark och fått höga betyg i olika smaktester.

Direkt bekämpning

Även med bästa möjliga sortval och andra självklara åtgärder som ren-

Feromonpreparatet mot äppelvecklare sprids med små röda dispensrar som ser ut som överdimensionerade påsförslutare. De sätts på vart tredje träd, alltså nära 1000 st per hektar.

hållning från smittat växtmaterial klarar man sig knappast utan direkta bekämpningsinsatser. Det gäller både skorv och andra skadegörare.

Eftersom en fruktodling står kvar på samma plats i 15–20 år är den stora utmaningen att hålla smittotrycket under kontroll år från år. Henrik Stridh sticker gärna ut hakan:

– Jag tycker att svenska ekodlare är alldeles för försiktiga med bekämpningen. Nedåt kontinenten är det inte ovanligt med ett 20-tal svaivelbehandlingar mot skorven. Regelbunden bekämpning är som jag ser det enda sättet att hålla nere smittonivåerna och hindra nya raser att etablera sig och bryta ned resistensen.

Bland skadeinsekterna är äppelvecklaren det stora problemet för de flesta odlare, men där finns nu två biologiska bekämpningsmetoder med god effekt. Det ena är feromonförvirring, som hindrar hanarna att hitta honor att para sig med. Det andra, som godkändes så sent som i år, är viruspreparatet Madex, som bara infekterar äppelvecklare.

Mot andra skadeinsekter är bekämpningsmöjligheterna sämre. De tillåtna medel som finns – Bt-preparat, såpa, vegetabilisk olja, avkok på kvassiaspån – är alla bredverkande och kan slå hårt även mot nyttoinsekter, så det blir alltid en besvärlig

► de nya äppel-proffsen

Hi-tech och lo-tech. En 200 000-kronors dubbelsidig fruktfräs från Ladurner, och Kalle Johanssons hembyggda harvaggreat.

avvägning mellan positiv och negativ effekt.

Ogräs största problemet

Men lite överraskande är det varken svampangrepp eller skadeinsekter som odlarna pekar ut som det besvärligaste i odlingen, utan ogräset.

Mellan trädraderna sås normalt en vanlig vallblandning. Det ger en körbar yta och ogräset hanteras lätt med avslagning. Närmast träden däremot måste marken hållas obevuxen, både för att undvika näringskonkurrens och för att motverka sorkangrepp. I konventionella odlingar görs det med Roundup, men i ekologisk drift måste det göras mekaniskt.

Remsan utanför trädraden kan man nå med enkla redskap. Kalle Johansson i Ramdala har svetsat ihop en egen anordning med några gåsfotsskär som sitter på en balk på trepunkten. Men för att komma in mellan träden krävs mer avancerade lösningar.

På Dammstorp använder man en Silvatec-fräs, ursprungligen utvecklad för julgransodlingar. Den går in och ut i raden helt mekaniskt med hjälp av en gummiklädd kant på det runda fräsaggreatet (bild finns i Ekologiskt lantbruk 7/2007 – går att hitta på www.ekolantbruk.se).

En skonsammare men också mycket dyrare lösning är den dubbelsidiga fräs från italienska

Ladurner som Kiviks Musteri just köpt in. Fräsaggreaten styrs ut och in i raden med elhydraulik och maskinen klarar höga arbetshastigheter.

Utan någon sådan maskin är enda lösningen handhackning i raden, och det är vad flera av odlarna gör idag. Märta Johansson i Ramdala får frågan om hur mycket tid det tar och ger ett lite överraskande svar:

– Det vet vi inte riktigt, för vi tycker det är en rätt ointressant siffra. Enda alternativet är att inte hacka, och handhackning är alltid billig i jämförelse med ogräs. I grönsakerna finns alternativet att fräsa upp hela grödan, men det går ju inte i fruktodlingen. ●

Äpplen – något för dig?

Funderar du på om ekologiska äpplen skulle vara något även för dig? Börja då med att titta in på Jordbruksverkets hemsida som har en bra samling information om ekofrukt. Du kan också prenumerera på ett gratis nyhetsbrev. Kortlänk: <http://tinyurl.com/sjvekofrukt>

Ansvarig för sidan är Johan Ascard, ekorådgivare på Jordbruks-

verket med inriktning på frukt och grönsaker. Johan hade också arrangerat den lärorika studieresan som möjliggjorde den här artikeln. Du kan kontakta honom på 040 41 52 87 eller johan.ascard@jordbruksverket.se.

Johan är också medförfattare till en helt färsk skrift med ekonomiska kalkyler för äppelodling, både konventionell och ekolo-

gisk. Där finns alla de siffror som saknas i den här artikeln: avkastningsnivåer, priser och kostnader. Finns på Jordbruksverkets hemsida under "Nya trycksaker" eller via kortlänk: <http://tinyurl.com/fruktkalkyl>

Vill du veta mer om de företag som nämns i artikeln har de alla egna hemsidor:

Dammstorps handelsträdgård
www.dammstorp.se

Helenelust
www.helenelusttovadeting.se

GrönsakerDirekt
www.gronsakerdirekt.se

Kiviks Musteri
www.kiviksmusteri.se

Äppelriktet
www.appelriktet.se